

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2019.141.14>О. Охріменко, канд. іст. наук, асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ СЕМІНАР З ФРАГМЕНТОЛОГІЇ

Фрагментологія – нова спеціальна історична дисципліна, що займається дослідженням рукописних та друкованих фрагментів доби середньовіччя та раннього нового часу. Вона актуалізує значний пласт джерел античної, середньовічної та ранньомодерної історії, адже численні рукописні й ранні друковані книги дійшли до нашого часу у вигляді фрагментів, які можуть мати вигляд від невеликої смужки до кількох повних сторінок.

Семінар "Фрагментологія: теорія та практика роботи з рукописними та стародрукованими фрагментами" організований кафедрою історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка (завідувач д-р іст. наук, проф. Віктор Ставнюк) і пройшов 14 грудня 2018 р. Особливістю організації роботи семінару була участь окремих доповідачів шляхом застосування сучасних технологій. Так, професор Університету Бергена Ослаф Омундсен надіслала відеозапис своєї доповіді та звернення до учасників, а професор Університету Фрібура Хрістоф Флюелер та професор Польської академії наук у Варшаві Яцек Сошинський долучилися до роботи семінару за допомогою скайп-конференції.

Робота семінару була розділена на чотири тематичні секції. Секція 1 "Кириличні фрагменти" включала шість доповідей і ознайомила з особливостями каталогізації фрагментів, рукописних та друкованих фрагментів кирилицею. Старший науковий співробітник відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) Наталія Заболотна охарактеризувала використання фрагментів видань при виготовленні оправ друкарні Почаївського Успенського монастиря. Один із виявлених фрагментів "Науки парохіяльної" Юліана Добриловського (1792), що використано як форзаци книги "Літургії Івана Златоустого" (1765), з відмінним текстом, що засвідчує певні етапи роботи над виданням. Інші приклади її доповіді стосувалися використання різних сторінок видань після їхньої "мраморизації" для обклеювання оправ. Дмитро Лукін, провідний бібліотекар Наукової бібліотеки імені М. Максимовича КНУ імені Тараса Шевченка, доповів про знайдені фрагменти у трьох примірниках видань Києво-Печерської лаври, використанні як форзаци. Його значним науковим відкриттям є аркуш нижнього форзацу "Анфологіна" (1619) із 16 сторінками невідомого кириличного видання формату in-32o. Науковий співробітник Інституту рукопису НБУВ д-р іст. наук Людмила Гнатенко ознайомила учасників зі своїми напрацюваннями у сфері каталогізації п'яти кирилических фрагментів XII–XIII ст. (українського, македонського та сербського походження). Публікація фрагментів є необхідною, бо дозволяє глибше дослідити ці рукописи й направлена на міжнародну співпрацю. Доктор богослов'я Тарас Шманько поділився досвідом ідентифікації фрагментів кирилических богослужбових книг XVI–XVII ст. Ним підкреслено важливість фрагментів, зважаючи на бідність джерельної бази рукописів до XVII ст. Вагомим відкриттям стало виявлення Станіславом Волощенком, завідувачем Музею стародавньої книги Львівської національної галереї мистецтв імені Б. Г. Возницького, серед рукописів НБУВ фрагменту "Катехизму" Симона Будного (1562), що збережений лише в 10 примірниках та 2 фрагментах у Росії, Польщі та Чехії. Науковець використовує стародруки в рукописних книгах як джерело при атрибуції оправ.

Секція 2 "Латинські фрагменти" стосувалася роботи з фрагментами рукописів та друків, виконаних латиницею – латинською чи польською мовою. Завідувач відділу стародруків та рідкісних видань, канд. іст. наук Наталія Бондар доповіла про виявлення контрафактного друку у краківських ботанічних виданнях XVI–XVII ст. В одному випадку додрук неповного примірника відбувся незадовго після виходу книги: "Гербарій" М. Сенніка (1568) доповнили в 1590-х рр. В іншому – аркуші до примірника були додані в XIX ст., додруковані способом фототипії на папері XVI–XVIII ст.: "Гербарій" Мартіна з Ужендова "отримав" 10 "нових" аркушів. Доктор гуманітарних наук у галузі історії, старший науковий співробітник відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ Юлія Рудакова означила метод ідентифікації латиномовного уривку за допомогою електронних технологій. Вона використала приклад фрагменту жалобного панегірика Юзефу Потоцькому (1751), що міститься у складі конволюту. Олександр Охріменко, канд. іст. наук, асистент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків КНУ імені Тараса Шевченка, поділився своїми дослідженнями рукописних фрагментів із колекції інкунабул НБУВ. Його дослідження нараховує близько 200 фрагментів X–XV ст.

Доповіді секції 3 "Музичні уривки" стосувалися особливості роботи з рукописами, що містять нотні записи. Викладач кафедри теорії та історії музики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Богдан Дем'яненко ознайомив учасників з особливостями роботи музикознавців з рукописними партесними творами XVII – першої половини XVIII ст. Доповідач розповів про проблеми та можливості відновлення втрачених фрагментів цілісного твору.

Секція 4 "Проекти з фрагментології" була міжнародною: були заслухані доповіді про реалізації проектів у Європі – Швейцарії, Норвегії та Польщі. Керівник проектів "e-codices – Virtual Manuscript Library of Switzerland" та "Fragmentarium.ms" професор Хрістоф Флюелер розповів про перспективи обох проектів та можливості долучення українських колег. Проект "Fragment.uib.no", що закінчився у Норвегії в травні 2017 р., представила професор Ослаф Омундсен та змалювала загальні перспективи таких проектів, зацікавилася дослідженнями, що відбуваються в Україні. Новий польський проект зі створення бази рукописної спадщини в Польщі до 1530 р. "Manuscripta.pl" розпочав роботу наприкінці 2017 р. в Інституті історії науки імені Людвіка та Олександра Біркенмаєрів Польської академії наук у Варшаві. Професор Яцек Сошинський зосередився на проблемах та перспективах, що мають польські колеги, важливості міжнародної співпраці.

Науково-практичний семінар констатував, що кириличні та латинські матеріали, особливо періоду XI–XVII ст., збережені здебільшого у фрагментах і містять унікальні свідчення з вітчизняної та всесвітньої історії. Їхнє дослідження є необхідним, однак їхній опис, каталогізація, ідентифікація, оцифрування, введення в науковий обіг тощо має наразі різні практики, тому постає питання розроблення методичних вказівок та матеріалів у цьому напрямку з урахуванням іноземного досвіду. Надзвичайно важливим є долучення до міжнародних проектів, введення українських матеріалів у міжнародний науковий обіг.

Надійшла до редколегії 27.01.19

O. Okhrimenko, PhD in History, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine